

BISDOM BREDA

2011 | NR. 3

De sociale leer van de Kerk

Geroepen om te getuigen van Gods liefde

Roeping en het appèl van
onze omgeving

God legt liefde in ons hart




Uitvaartverzorging van Gemert

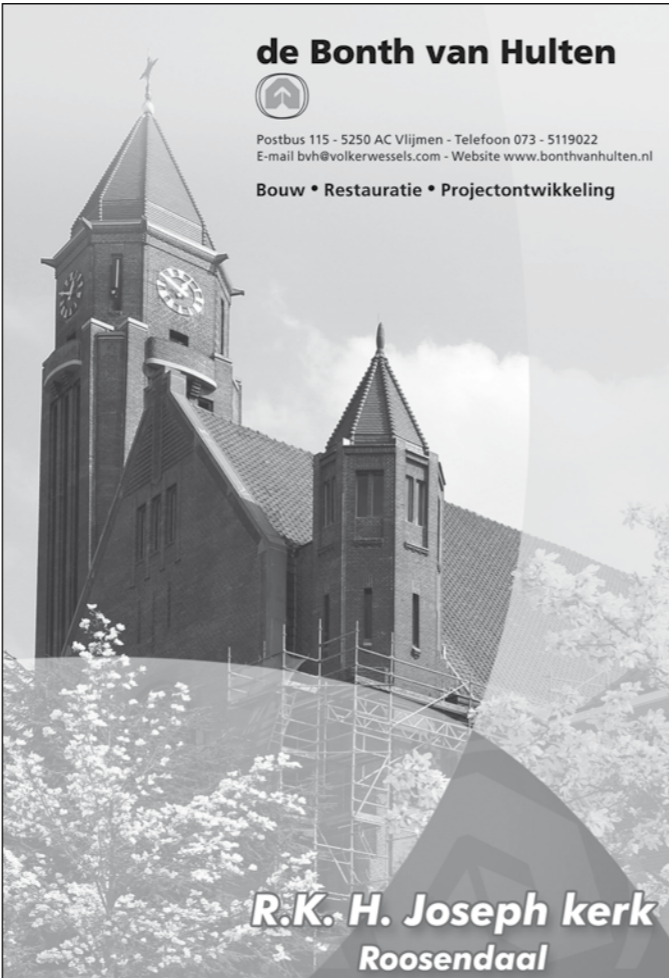
Heuvelstraat 181, 4812 PJ Breda
tel: 076 - 521 28 68
www.gemert-uitvaart.nl

Dag en nacht bereikbaar
Voor een persoonlijke verzorging
van crematie of begrafenissen.

Vraag ons gratis
informatiepakket aan.

Uw wens ... onze zorg

de Bonth van Hulsten

 Postbus 115 - 5250 AC Vlijmen - Telefoon 073 - 5119022
 E-mail bvh@volkerwessels.com - Website www.bonthvanhulsten.nl
 Bouw • Restauratie • Projectontwikkeling



**R.K. H. Joseph kerk
Roosendaal**

bisdom van breda

Dit magazine is een uitgave van het bisdom Breda. Het verschijnt als kwartaalblad. Een individueel postabonnement is mogelijk tegen betaling van een bijdrage voor de verzend- en administratiekosten. Het blad is gratis.

Stuur voor een postabonnement voor 2011 een e-mail naar: magazine@bisdombreda.nl en maak ten minste € 10,- over op girorekening 1066316 t.n.v. Uitgeverij bisdom Breda, o.v.v. postabonnement magazine, postbus 90.189, 4800 RN Breda. Of bel T 076 5223444. Nummers worden toegestuurd na ontvangst van uw betaling.

Redactie

Monique van Delft,
Peter Hoefnagels,
Hans de Jong,
Frank van der Linden,
Daphne van Roosendaal
(hoofdredacteur).

Beeld/fotografie

J. Wouters (p. 1, p. 4, p. 7, p. 8, p. 11, p. 14 - 15, p. 18, p. 23)
Stock.xchng (p. 10, p. 12, p. 20)
Bisdom van Breda (p. 17, p. 24, p. 27)

Adres redactie

E magazine@bisdombreda.nl
T 076 5223444
F 076 5216244
Postbus 90189
4800 RN Breda

Advertentieverkoop

Acta Uitgeversorganisatie
E info@actauitgevers.nl
T 0475 463465
Postbus 7160
6050 AD Maasbracht

Vormgeving en druk

Brainstorm & Concept, Breda

Issn nummer: 1874-0480

IN DEZE UITGAVE



4 |

De liefde is de rode draad in de sociale leer van de Kerk



8 |

De sociale leer van de Kerk



16 |

'We moeten het samen doen' politicus Jack Biskop



18 |

Diaconale werkbezoeken



22 |

Roeping en het appèl van onze omgeving



24 |

De eucharistie en sociale zending

6 | Jeanne van de kerk van Stampersgat

10 | Antoniusacademie: ronde tafel conferenties

12 | 'Onderwijs voor de hele mens' rector Titus Frankemölle

20 | Parochies en caritasinstellingen en het armoedeonderzoek

26 | Handbibliotheek sociale leer van de Kerk - Zeven geloofsgesprekken op tv

27 | Kerk in de steigers: Een schrijn voor Marcoen

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door Skanfonds



'Ik antwoord op wat U in mijn hart hebt gelegd'



www.roeping.nu

PRIESTER OF DIAKEN WORDEN VANUIT JE BEROEP!



Priester- en diakenopleiding Bovendonk

Informatie over deze deeltijdopleiding:
T 0165 504277
E info@pdob.nl
I www.pdob.nl

Hofstraat 8 · 4741 AK Hoeven

Uw gift is welkom op bankgiro 25.80.680 t.n.v. Stichting PDOB te Breda



vk Van Keulen b.v. -Sinds 1895-
Zink, koper, loden, natuurleien
Ambachtelijke dakbedekkingen



Putsmolentje 26 4641 SK Ossendrecht
info@vankeulen-loodgieters.nl 0164-672387
www.vankeulen-loodgieters.nl

VAN DE REDACTIE

Het bisdom van Breda vestigt de aandacht op de sociale leer van de Kerk. De sociale leer is ontstaan als een concreet antwoord op concrete problemen die in de samenleving speelden aan het einde van de 19e eeuw. Vanaf dat moment is de sociale leer steeds verder uitgewerkt. Hierover, én over de activiteiten van het bisdom van Breda, gaat dit magazine.

De liefde is de rode draad die door de

sociale leer van de Kerk loopt ('Caritas in Veritate' nr. 2). Bisschop Van den Hende: "Laten we ons leiden door de liefde van Christus om elkaars broeders en zusters te kunnen zijn? Zijn we bereid onze talenten in te zetten voor de medemens? Laten wij zien dat we geroepen zijn iets voor anderen te betekenen in Jezus' Naam? God geeft ons een opdracht als verantwoordelijke mensen."

De sociale leer van de Kerk, sacramenten en roeping zijn ten diepste met elkaar

verbonden. "We worden gevoed door de sacramenten om onze band met Christus te versterken en om te getuigen van Gods liefde in woord en daad," aldus bisschop Van den Hende.

Daarom werden nieuwe geloofsboekjes gemaakt over de sociale leer van de Kerk. Zij zijn een aanvulling op de boekjes over de sacramenten die in 2010 werden gemaakt. Van 26 september tot 2 oktober 2011 wordt in het bisdom een Week van de sacramenten georganiseerd!



DE LIEFDE IS DE RODE DRAAD IN DE SOCIALE LEER VAN DE KERK

Het evangelie roept ons op om ons in te zetten voor onze naasten. Maar hoe weet je nu wat er gedaan moet worden, zeker in een wereld die steeds complexer geworden is? Moeten we ons als christenen überhaupt wel met de wereld bezig houden? En hoe dan? Steeds meer mensen ontdekken dat de sociale leer van de Kerk behulpzaam kan zijn bij het vinden van antwoorden op deze vragen.

Slechte omstandigheden

De sociale leer is ontstaan als een concreet antwoord op concrete problemen die in de samenleving speelden aan het einde van de 19e eeuw. De slechte omstandigheden waaronder veel mensen hun dagelijks brood moesten verdienen waren een zorg van menige pastoor. Steeds vaker drongen signalen door tot in de top van de Kerk dat de Kerk zich in het licht van het evangelie niet kon onttrekken aan een fundamentele kritiek op een door-geslagen kapitalistisch systeem. In 1891 schrijft Paus Leo XIII dan een eerste encycliek over de sociale kwestie: 'Rerum Novarum'. Deze encycliek werd de opmaat voor een nieuwe manier van kerkelijke betrokkenheid bij de wereld: de sociale leer. Sindsdien zijn er met grote regelmaat pauselijke- en bisschoppelijke brieven en documenten verschenen en kun je een bibliotheek vullen met boeken over de sociale leer.

Zorg voor mensen

Natuurlijk begon de sociale betrokkenheid van de Kerk al veel eerder. Jezus riep zijn leerlingen concreet op om zich in te zetten voor het welzijn van anderen (Matt. 25, 31-46). In de middeleeuwen was de charitatieve zorg voor het overgrote deel in handen van de kloosterorden. Maar wat nieuw was in de 19e eeuw is dat men niet alleen keek naar wat er moest gebeuren, maar ook naar de factoren die er voor zorgden dat mensen in de verdrukking raakten.

De liefde

De rode draad van de sociale leer wordt gevormd door de liefde. De liefde speelt

een rol in onze relatie tot God en tot onze naaste, van heel klein - in vriendschap, familie, en parochie - tot grote ontwikkelingen in sociale, economische en politieke verbanden. Als ontvangers van de liefde van God worden mensen geroepen om dragers van naastenliefde te zijn en ertoe aangezet om zelf werktuigen van genade te worden, om de liefde te verbreiden en netten van naastenliefde te knopen.

Dagelijks brood

De eucharistie speelt daarbij de rol als leerschool van de liefde en van solidariteit. Wie zich voedt met het brood van Christus kan niet onverschillig blijven tegenover hen die het dagelijks brood moeten missen. Paus Benedictus XVI merkte daarover op: "De Kerk bidt niet enkel 'geef ons heden ons dagelijks brood' maar engageert zich ook met alle middelen om naar het voorbeeld van de Heer vijf broden en twee vissen door tal van initiatieven te vermenigvuldigen, opdat iedereen zou hebben wat hij nodig heeft om te leven."

Een appèl op alle gelovigen

Wie de Heer wil volgen, weet zich geroepen tot een leven uit één stuk. Vanuit het sacrament van de eucharistie worden wij de wereld ingestuurd om haar te veranderen. Vanuit de wereld nemen wij de vreugde en de hoop, maar ook het verdriet en de angst van mensen weer mee in het vieren van de eucharistie. Het christendom is geen veilige burcht waar we in kunnen wegluchten voor de problemen van de wereld; het is juist bij uitstek de plaats waarin we uitgedaagd worden om de problemen van de wereld serieus te nemen. In onze sociale betrokkenheid openbaart en bewijst zich de authenticiteit van onze religieuze innerlijkheid en spiritualiteit. Actie en contemplatie horen bij elkaar. Deze beweging van het sacrament naar de wereld en van de wereld naar het sacrament betekent dat de sociale leer een appèl doet op alle gelovigen, en nog breder, naar alle mensen van goede wil die zich willen inzetten voor

een wereld waarin er respect is voor de menselijke waardigheid, en waarin gestreefd wordt naar solidariteit, gerechtigheid en het algemeen welzijn van een ieder.

Oplossingen

Nu wordt er wel eens verzucht dat de sociale leer geen concrete oplossingen biedt. Dat klopt. De sociale leer lijkt meer op een bouwwerk dat nooit af is. Iedere tijd opnieuw vraagt om een eigen vertaling in denken en doen. Daarom raakt de sociale leer direct aan ons zelf, aan ons werk en ons consumptiepatroon, aan onze inzet voor anderen dichtbij en ver weg. Als we zeggen dat we ons druk maken over het milieu, kopen we dan nog goedkoop geproduceerd vlees? Als we zeggen dat we een eerlijkere wereld willen, maken we ons dan druk over de omstandigheden waaronder onze kleding wordt geproduceerd?

Ik geloof dat wij geroepen worden om mensen uit één stuk te zijn: mensen die zich inzetten voor anderen in de geest van naastenliefde, die geraakt zijn door de ontmoeting met de Zoon in Woord en Sacrament, die ons gedragen weten in de hand van de Vader. Wij zijn geroepen om zélf mee te werken aan de verandering waar we naar verlangen. Om nu te zaaien zodat anderen later kunnen oogsten. Om het licht van de wereld te worden en het zout der aarde.

Richard Steenvoorde

Richard Steenvoorde is jurist voor het SRKK, 'visiting fellow' van de Universiteit van Oxford voor het International Young Leaders Network, en priesterstudent van het bisdom Breda aan de Priester- en diakenopleiding Bovendonk.

JEANNE VAN DE KERK VAN STAMPERSGAT

De relatie zorg en geloof hoeft niet altijd een ingewikkeld verhaal op te leveren. Soms is het heel eenvoudig: in Clinge zorgt een vrijwilligster ervoor dat een van de cliënten van de zorginstelling in het dorp naar de kerk kan. Een kleine moeite voor de vrijwilligster - een wereld van verschil voor de cliënt.

Jeanne Kerstens woont op de locatie Sterendreef Clinge van de stichting Tragel, die zorg verleent aan mensen met een verstandelijke beperking. Ze komt uit Brabant, uit Stampersgat. Dat vertelt ze aan iedereen die ze tegenkomt. Haar kerk was de kerk van de H. Martelaren van Gorcum. Ze is met haar moeder naar Den Briel geweest waar de martelaren zijn vermoord. En ze is bij de nonnes op school geweest. Ze herinnert zich de oorlog nog, in oktober wordt ze 75. De bevrijding ging in Stampersgat met zware beschietingen gepaard. "De oude mensen zaten de hele tijd de rozenkrans te bidden", weet ze nog. Dat was heel normaal in de tijd waarin ze opgroeide, de tijd van het traditionele katholieke geloof. Ze ging naar de kerk en 's zondags naar het lof. Drie keer is ze met haar vader naar Lourdes geweest. En ineens zegt ze met veel overtuiging: "Ik ben ouderwets opgebracht, zeg ik altijd."

Jeanne heeft op veel plaatsen gewoond: in Roosendaal, waar ze even zelfstandig woonde, maar dat bleek te zwaar voor haar. In Bergen op Zoom, waar ze gewerkt heeft bij de sociale werkplaats: "Ze zeggen dat ik nooit gewerkt heb, maar dat is niet waar!" Daarna woonde ze in Hoek, en in Hulst. Ook daar in het vreemde

Zeeuws-Vlaanderen was de kerk haar vaste ankerpunt. "Ik woonde graag in Hulst vlakbij de basiliek en de paters Maristen." En dan volgen er weer een heleboel namen van paters die ze gekend heeft en ook die van de bekende dirigent Jo Ivens uit Hulst. Als ze merkt dat de interviewer die naam kent zegt ze: "Kent u hem ook? Doe hem de groeten van Jeanne uit Stampersgat."

Uiteindelijk kwam ze in het Zeeuwse Clinge terecht, een klein dorp met zo'n 2500 inwoners. Enkele honderden van hen wonen op de Tragel, in kleine woon-gemeenschappen midden tussen de andere bewoners van het dorp. Om de integratie verder te verbeteren, werden enkele jaren geleden een aantal woningen afgestoten en een nieuw wijkje gebouwd. Daar wonen nu 'gewone' dorpingen onder wie Annelies en Theo Smits. Haar ouders kwamen oorspronkelijk uit Zeeuws-Vlaanderen. Nadat haar man met pensioen was gegaan, gingen ze terug naar haar roots en werden zo de overburen van de groep van Jeanne. En zo heeft Jeanne nu regelmatig contact met Annelies en Theo. Hem noemt ze 'buurmanneke'. Het genoeg is wederzijds: "We hebben alleen maar plezier van onze burens", zegt Annelies Smits. Annelies en Theo raakten al snel betrokken bij het vrijwilligerswerk in het dorp en bij de parochie en het lag daarom voor de hand dat ze van tijd tot tijd Jeanne begeleidden naar de kerk. In de weekends is er te weinig personeel bij de Tragel om daarvoor te zorgen.

"Ik denk nog veel aan Brabant", zegt Jeanne, "maar ik heb het nu fijn hier in

huis". Ze vertelt dat ze elke eerste vrijdag van de maand de H. Communie ontvangt, maar dat ze het liefst naar de kerk gaat. Daar heeft ze hulp bij nodig, zeker nu ze steeds moeilijker gaat lopen. Maar door die ongemakken laat ze zich niet tegenhouden: "Van regen smelt je niet, maar alleen als het glad is gaan we niet." "Ze is een heel diep gelovig mensje", zegt Annelies Smits. "Ze heeft eigenlijk geen familie meer en de kerk geeft haar heel veel kracht. Als ze in de kerk is, zwaait ze naar iedereen. Ze zwaaien dan terug en dat is belangrijk voor haar. Het betekent: zie je wel, ze kennen me." Theo Smits vermoedt dat er nog wel meer mensen zijn zoals Jeanne. Hij brengt als vrijwilliger maaltijden rond bij zieken en bejaarden. Op zondagochtend merkt hij dat bijna iedereen de mis op tv volgt. Er zijn mogelijkheden voor gesubsidieerd vervoer met speciale taxi's, maar niet iedereen is daarmee bekend. Dat geldt zeker voor mensen als Jeanne.

"Het is gezellig dat ik zo bij jullie kan komen", zegt Jeanne en ze pakt de hand van Annelies. "Deze mensen geven zich helemaal, het zijn gevoelsmensen. Ik lees ook elke maandagavond voor een groep van deze mensen voor. Sprookjes vinden ze prachtig." Maar daar hoeft het niet bij te blijven, ook niet in de kerk. "Laat die mensen voor zover ze dat aankunnen ook iets doen: ze zijn zo trots als ze dat kunnen laten zien." Dan vindt Jeanne dat het mooi is geweest. Bij het afscheid zegt ze: "Doe de bisschop de groeten. Zeg maar: van Jeanne Kerstens van de kerk van Stampersgat."

Jan Brouwers





DE SOCIALE LEER VAN DE KERK

Vastenestafette 2011. (Foto: J. Wouters)

De katholieke sociale leer bundelt de inspiratie uit het evangelie en de traditie, en neemt daarin mee de eeuwenlange en wereldwijde ervaring die de Katholieke Kerk heeft opgedaan op het gebied van Kerk en samenleving. De katholieke sociale moraal is in de kern zo oud als de Kerk zelf. Haar morele inzichten in het bestuur van de samenleving en de overheid zijn meegegroeid naarmate de Kerk meer maatschappelijke en politieke verantwoordelijkheden kreeg.

Het resultaat is een uitgekristalliseerde sociale moraal of ethiek die antwoord geeft op drie vragen: Wat is de rol van het geloof als inspiratiebron bij de keuzes waar we voor staan? Welke principes en waarden zijn belangrijk om de samenleving goed in te richten en te laten functioneren? Hoe kunnen die principes en waarden concreet vertaald worden in de samenleving van alledag? Voor velen in de samenleving, bij de overheid, en ook in de Kerk zelf, is de katholieke sociale leer een ontdekking, soms een herontdekking. De katholieke sociale leer wordt wel eens het best bewaarde geheim van de Katholieke Kerk genoemd.

De sociale leer van de Kerk is door het kerkelijk leergezag zelf ter hand genomen.

Het leergezag vindt het namelijk uit zorg voor de samenleving belangrijk dat de Kerk deze bijdrage aan de samenleving levert. Het hecht er waarde aan dat deze ideeën in de samenleving ingang vinden. De sociale leer van de Kerk fundeert allereerst christelijk geïnspireerde initiatieven en activiteiten, bijvoorbeeld in de zorg en het onderwijs. Daarnaast stelt de Kerk zich ermee op als gesprekspartner voor instellingen en organisaties in de samenleving en voor de overheid.

Het doel van de sociale leer is het goede samenleven te bevorderen. De Kerk richt zich daarom tot alle mensen die in de samenleving deelnemen. Binnen de Kerk zijn dat alle gelovigen, omdat zij als katholieken in de samenleving verantwoordelijkheid dragen. Het pastorale kader moet mensen daartoe vormen en ondersteunen.

In 1891 verscheen de encycliek 'Rerum Novarum' (1891) van Paus Leo XIII. Sedertdien is een behoorlijk bestand aan teksten ontstaan die tot de sociale leer worden gerekend, onder meer teksten van het Tweede Vaticaans Concilie en een groot aantal encyclieken. De jaarlijkse toespraken van de pausen tot het Corps Diplomatique bij het Vaticaan geven goed

inzicht in de uitleg van encyclieken en in de beoogde werking van de katholieke sociale leer. Nationale bisschoppenconferenties publiceren ook herderlijke schrijvens, die eveneens tot de sociale leer gerekend worden. In Nederland zijn dit onder meer de vredesbrieven (sedert 1976), in de VS is er bijvoorbeeld ook een brief over de economie. Een handzaam overzicht van de belangrijkste onderwerpen uit de katholieke sociale leer vinden we in het 'Compendium van de sociale leer van de Kerk' dat in 2004 verscheen.

Het Compendium van de sociale leer van de Kerk is zowel breed (met veel deelt thema's) als diep (fundering van de moraal en ethiek). In de inleiding zet het Compendium in op een integraal humanisme. Dat wil zeggen: inzet voor menselijke waardigheid, openheid van de mens voor God, de wijze waarop mensen zich sociaal en maatschappelijk binden, zich organiseren en participeren in de samenleving en in het openbaar bestuur.

Het Compendium schetst theologische achtergronden, gaat in op het verband tussen de missie van de Kerk en de sociale leer, en werkt het belangrijkste

begrip uit de katholieke sociale leer uit: de menselijke persoon. De menselijke persoon is beeld van God en wordt gekenmerkt door de eenheid van de menselijke persoon, openheid voor God, vrijheid, gelijkwaardigheid van alle mensen, sociale aard.

Er worden vijf belangrijke beginselen voor de inrichting van de samenleving genoemd: 1) algemeen welzijn, waarop ieder zijn inspanningen moet richten, 2) de universele bestemming van goederen, waarmee een sociaal gebruik van eigendom wordt bedoeld, 3) het subsidiariteitsbeginsel, dat de bestuurlijke zelfstandigheid van particuliere initiatieven in de samenleving waarborgt en tegelijk aangeeft wanneer hogere bestuurlijke organen kunnen en moeten ingrijpen in de autonomie, 4) participatie, het meedoen en niet uitsluiten van mensen uit de samenleving, 5) het solidariteitsbeginsel, op grond waarvan mensen voor elkaar verantwoordelijkheid moeten nemen. Uiteindelijk wordt de liefde de dragende grond genoemd voor de samenleving. Liefde overstijgt uiteindelijk alle beginselen, waarden en ook plichten.

Het Compendium gaat in op actuele thema's, zoals de betekenis van arbeid

voor mensen, het gezinsleven, globalisering en de structuur van de financiële markten. De sociale leer van de Kerk biedt ook een visie op de inrichting van staten. De menselijke persoon is drager, middelpunt en ijkpunt van de politieke gemeenschap. Ook komt de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging aan bod, de scheiding van Kerk en staat, ontwikkelings-samenwerking als weg naar vrede, armoedebestrijding, schuldenproblematiek van landen, wereldvrede. De mens te midden van de geschapen dingen komt ter sprake en de verantwoordelijkheid die dat met zich meebrengt voor het milieu.

Het lijkt misschien wat veel voor wie denkt dat ieder alles in de praktijk zou moeten brengen. Maar zo is het niet. Ieder kan er vanuit de eigen plaats in het leven uit putten voor inspiratie: in de zorg, in het onderwijs, in het publiek bestuur, in de vakbeweging, in huwelijk en gezin. De sociale leer van de Kerk kan ons inspireren bij de maatschappelijke keuzes die we maken en kan onze dialoog met de samenleving verrijken.

Diaken Fred van Iersel
Diocesaan functionaris
voor de sociale leer van de Kerk

Een van de activiteiten waarmee het bisdom de sociale leer van de Kerk uitwerkt en uitdraagt is de 'Antoniusacademie'. In de Antoniusacademie nodigt de bisschop mensen uit het maatschappelijk middenveld uit om met elkaar in gesprek te gaan rond thema's uit de sociale leer van de Kerk.



ANTONIUS- ACADEMIE: RONDE TAFEL CONFERENTIES

Een boodschap voor rijk en arm

De Antoniusacademie is genoemd naar de heilige Antonius van Padua (12e-13e eeuw). De heilige Antonius had in zijn tijd veel oog voor het leven en de ontplooiingskansen van individuele armen. Hij kwam voor hen op in zijn prediking én door zijn concrete voorbeeld. Antonius had ook zorg voor rijken en machtigen, namelijk dat zij door zijn prediking op hun beurt evenzeer oog zouden krijgen voor het leven van de kleinen en hen als mens, naar Gods beeld geschapen, zouden herkennen en erkennen.

Thema 'arbeid'

Op vrijdag 13 mei 2011 ging de Antoniusacademie over het thema 'arbeid'. De bisschop nam het initiatief tot deze Antoniusacademie om in gesprek te gaan met mensen uit de samenleving die vanuit verschillende werkvelden betrokken zijn op het arbeidsvraagstuk. De vraag die centraal stond was: hoe kan arbeid of

de begeleiding naar arbeid zo worden ingericht dat het, ook bij verminderde budgetten, ten goede komt van de mens (in zijn zelfontplooiing, in zijn relatie tot anderen, als bijdrage aan de samenleving)?

Ronde tafel conferentie

De Antoniusacademie is een ronde tafel conferentie om de visies op een vraagstuk zo goed mogelijk uit te wisselen. Deelnemers worden gevraagd om vanuit hun werksfeer een statement voor te bereiden over de voorliggende vraag. De statements worden in enkele rondes bevraagd en toegelicht. Elke deelnemer brengt zo zijn of haar informatie in, en doet nieuwe informatie op.

Deelnemers aan de Antoniusacademie op 13 mei waren mevrouw N. van Meer-Dingenouts, beleidsadviseur Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de gemeente Breda, de heer C. Sohier, secretaris van het bestuur van de Voedselbank Breda, en mevrouw W. van Zundert-Hagenaars van reïntegratiebureau Rondomwerk uit Oud Gastel, en van bisdomzijde diaken F. van Iersel, functionaris voor de sociale leer van de Kerk. Na het statement en de toelichting daarop door de deelnemers werden informatie en visies uitgewisseld vanuit de aanwezige sectoren: de gemeente, de voedselbank, het reïntegratiebureau, de Kerk.

Statements

N. van Meer-Dingenouts van de gemeente Breda lichtte de stelling toe: iedereen kan iets, iedereen doet iets. "We geloven in de talenten van mensen en willen niet bij de belemmeringen stil blijven staan. Niet iedereen kan even goed meedoen, maar wel willen we elke persoon verder brengen op de 'participatieladder'. We doen zoveel mogelijk een beroep op de verantwoordelijk-

heid van mensen. En we doen ook een beroep op de verantwoordelijkheid van werkgevers om mensen een kans te geven zich te ontwikkelen."

Vanuit het reïntegratiebureau Rondomwerk werd aangegeven dat er minder financiële middelen beschikbaar zijn dan voorheen. "Je merkt dat er mensen zijn die daardoor niet de begeleiding krijgen die ze nodig hebben," aldus W. van Zundert-Hagenaars. Ook staat het imago van reïntegratiebureaus onder druk. De branche moet creatief om zien te gaan met deze uitdagingen.

De heer C. Sohier van de Voedselbank gaf aan dat een groot deel van de cliënten van de Voedselbank schulden heeft en dat dit vaak een last is bij het solliciteren. In de ronde van kritische vragen vroeg hij of de gemeente niet iets kan doen aan het grote aantal hulpverlenende instanties.

Gesprek

Dat aantal is inderdaad groot, gaf de beleidsadviseur aan, maar niet alle organisaties worden door de lokale overheid gefinancierd, zodat de gemeente hier niet eenvoudig de regie kan nemen. Het probleem werd geïllustreerd met een praktijkvoorbeeld van het reïntegratiebureau. Iemand die verschillende problematieken heeft, kan op maandagochtend een afspraak hebben met de jeugdzorg, op woensdagochtend een pakket bij de Voedselbank moeten ophalen en op weer andere dagen in de week nog andere afspraken hebben. De ruimte om te reïntegreren op de arbeidsmarkt is dan gering.

Arbeid en de sociale leer

F. van Iersel gaf aan dat arbeid vanuit de sociale leer van de Kerk zeer verschillende functies vervult. "Arbeid is allereerst een instrument om voor zichzelf en het gezin in levensonderhoud te voorzien. Daarnaast

wordt arbeid ook gezien als middel tot zelfverwerkelijking en ontplooiing en als middel tot sociale participatie. Arbeid is ingebed in arbeidsverhoudingen en daarbij is steeds de vraag welke arbeidsverhoudingen rechtvaardig zijn. Arbeid geeft mogelijkheden tot consumptie. Het is bovendien erkend als mensenrecht." Van Iersel wierp ook een vraag op, namelijk: is er solidariteit om de arbeidsparticipatie te versterken van mensen die ziek zijn of bijvoorbeeld werkloos?

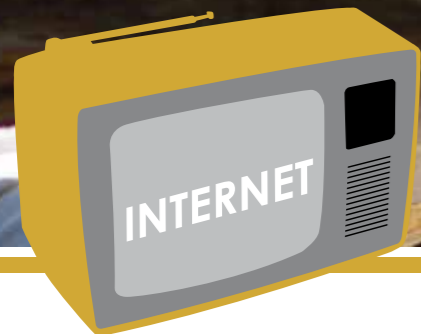
De waarde van arbeid

Bisschop Van den Hende besloot het gesprek als gastheer met een korte reactie: "Arbeid is een menselijke activiteit die van belang is voor het levensonderhoud, de ontplooiing van de persoon en zijn of haar talenten, het onderhouden van een netwerk van relaties, en voor het bouwen aan de samenleving." Daarnaast benadrukte de bisschop dat niet alleen betaalde arbeid belangrijk is. Onbetaalde arbeid is evenzeer van belang vanuit de vraag: wat kan ik betekenen voor een ander? Die vraag is ook van belang in het onderwijs aan jongeren, naast de vraag 'wat vind ik leuk en wat wil ik worden?' suggereerde de bisschop.

Arbeidspastoraat

Deze bijeenkomst van de Antoniusacademie vanuit de sociale leer van de Kerk staat in een continue lijn van aandacht voor het bedrijfsapostolaat, het industriepastoraat, later het arbeidspastoraat. Drie oud-medewerkers van het bisdom waren daarom speciale gast bij deze Antoniusacademie: Henk Kampert, Albert Slaats en Peter Osendarp. Op 9 september 2011 vindt een Antoniusacademie plaats over missie en ontwikkelingssamenwerking.

Daphne van Roosendaal



Het geloofsgesprek met Titus Frankemölle kan worden bekeken via www.katholiekederland.nl. Op www.bisdombreda.nl staat een link naar de uitzending op de pagina 'de sociale leer van de Kerk'.

'ONDERWIJS VOOR DE HELE MENS'

RECTOR TITUS FRANKEMÖLLE

Titus Frankemölle is rector van twee middelbare scholen in Oosterhout en Dongen. Daarnaast volgt hij de diakenopleiding aan de Priester- en diakenopleiding Bovendonk te Hoeven. Hij is genoemd naar de Friese katholiek Titus Brandsma. Als geëngageerd katholiek is hij goed op de hoogte van de sociale leer. Op zondagochtend 13 maart zond de omroep RKK een geloofsgesprek met hem uit op tv.

Concreet invullen

In een van de kloostergangen van Centrum Bovendonk te Hoeven, waar het gesprek plaatsvindt, bekijkt hij het Compendium van de sociale leer van de Kerk. Titus Frankemölle noemt vier kernbegrippen uit de sociale leer: menselijke waardigheid, algemeen welzijn, subsidiariteit en solidariteit. De begrippen moeten concreet ingevuld worden. "Op een school leid je leerlingen op en je vormt hen. Hierbij staat de menselijke waardigheid centraal: in de katholieke school gaat het om heel de mens, iedere mens en de gehele mens. We sluiten niemand uit. We trachten de leerlingen zo te vormen dat ze niet alleen voor zichzelf leven, maar zich in de toekomst ten dienste stellen van het algemeen welzijn, van de hele samenleving. Dit maakt deel uit van de verantwoordelijkheid van de school. In het katholiek onderwijs gaat het om meer dan rekenen, Engels en taal."

'Ga twee mijl met mensen'

Katholieke scholen zijn ook excellente scholen, geeft Frankemölle aan. "Jezus nodigt ons in de Bergrede uit om, wanneer iemand vraagt één mijl met hem te gaan twee mijl met hem op te trekken. Katholieke scholen streven ernaar om, in die geest, de talenten van de leerlingen ten volle te benutten." Daarbij gaat het niet alleen om de technische en intellectuele vaardigheden van leerlingen, maar ook om hun lichamelijke, sociaal-emotionele en spirituele ontwikkeling.

"Het subsidiariteitsbeginsel heeft te maken met de organisatie van de school. De leraar bepaalt wat hij of zij in de klas onderwijst. De leraar overlegt samen met het team, met zijn vakgroep. Hetzelfde geldt voor de verhouding van het schoolbestuur en het rijk. Bepaalde zaken worden bewust aan het schoolbestuur overgelaten."

Katholieke wiskunde

"Er wordt mij wel eens de vraag gesteld of er katholieke of openbare wiskunde is. Natuurlijk is die er," zegt Frankemölle overtuigd. "Denk aan de voorbeelden die je geeft. Zelf heb ik Duits gegeven. Soms toonde ik een film over het sluiten van grenzen van Europa voor mensen uit de Derde Wereld. Daarover ging ik dan met leerlingen in gesprek. Zo werd de Duitse les meer dan het uit je hoofd leren van rijtjes. En bij een vak als economie is de vraag of je kinderen leert om zoveel mogelijk rijkdom te vergaren, of dat je hen zorgzaamheid leert. Hoe je als docent omgaat met je vak, wordt gevoed door katholieke traditie."

Geloven en getuigen

Je merkt ook dat een school katholiek is als er iets droevigs gebeurt, zoals wanneer de schoolgemeenschap een overlijden meemaakt. Titus Frankemölle: "Je deelt dan de pijn, maar ook de hoop dat er meer is dan dit aardse leven, dat je door de dood heen een nieuw leven bereikt." Maar buiten deze momenten is de katholieke identiteit van een school doorweven door heel het leven van de school heen. "Dit is een kwestie van doen, geloven en getuigen. Je moet mensen daarin meenemen en hebt dan het geluk dat katholieke scholen in een eeuwenoude traditie staan."

Kerk en onderwijs

"Kerk en onderwijs horen bij elkaar," vindt Frankemölle. "We hebben lang gedaan of het twee aparte eenheden waren. Ik ben blij met de gesprekken

tussen de bisschoppen en schoolbesturen. School en Kerk moeten met elkaar verbonden worden. De katholieke school en de Katholieke Kerk behoren tot dezelfde gemeenschap en ze hebben dezelfde missie. Beide hebben de taak de Blijde Boodschap te verkondigen en binnen die opdracht hebben ze allebei andere verantwoordelijkheden."

Inspanning voor identiteit

"De identiteit is niet alleen iets van mij als rector. Ik werk bij scholen die vallen onder de Vereniging Ons Middelbaar Onderwijs (OMO) te Tilburg. Het bestuur van deze vereniging vindt dat de katholieke identiteit niet alleen iets is wat op de gevel staat, maar dat het een inspanningsverlichting inhoudt," aldus de rector, die eraan toevoegt: "Je moet wel laten zien dat het geloof ook in jouw leven een werkelijkheid is. In het 'Compendium van de sociale leer van de Kerk' staat dat alleen de liefde de menselijke persoon kan omvormen. God is liefde. Als school hebben we de opdracht dit verhaal door te vertellen."

"Natuurlijk stuit je op weerstanden," vervolgt Frankemölle. "Deze wordt veroorzaakt door de sprakeloosheid over het geloof. Als we echter het verhaal niet vertellen, weten mensen ook niet waarover het gaat. We moeten mensen helpen hiernaar te luisteren. Dit is niet eenvoudig, omdat het geloof wordt beperkt tot de privésfeer. Maar ik ben ervan overtuigd dat het thuishoort in het openbare domein," zegt Frankemölle ferm. "Je hebt een maatschappelijke opdracht te vervullen."

Hans de Jong

God legt liefde in ons hart

We zijn de dragers van deze van God ontvangen liefde en worden geroepen die liefde te verbreiden en netten van naastenliefde te knopen (Caritas in Veritate, nr. 1). Die liefde, die méér is dan emotie of gevoel, is de rode draad die door de sociale leer van de Kerk loopt.

Hij hangt nauw samen met de twee voornaamste geboden die de Heer ons heeft voorgehouden: 'Gij zult de Heer uw God liefhebben met geheel uw hart, geheel uw ziel en geheel uw verstand. Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf' (Mt. 22, 36-40).

Bisschop Van den Hende



Op zondagochtend 11 september zendt de omroep RKK een geloofsgesprek uit op tv met Jack Biskop. Hij is Tweede Kamerlid voor het CDA en spreekt in de kapel van het Hoevense Centrum Bovendonk gedreven over zijn missie, de politiek. Hij voelt zich duidelijk thuis in de Tweede Kamer. De sociale leer van de Kerk is voor hem een leidraad bij zijn politiek handelen.

Van huis uit is Biskop onderwijspsycholoog. Hij werkte eerst voor de Schoolbegeleidingsdienst om later als ondernemer actief te zijn op de gebieden van automatisering en psychologie. Hij was in Roosendaal lid van het parochiebestuur van de Emmaüsparochie. "De Kerk is erg belangrijk. Daar komen mensen bij elkaar. Ik vind het belangrijk dat er plekken zijn waar je even tot jezelf kunt komen. In de St. Josephkerk is bij de ingang een kapel, die heel de dag open is. Mensen kunnen binnenlopen om een kaarsje op te steken en er hangen kruisjes met namen van de parochianen die het afgelopen jaar overleden zijn."

Keuze voor de politiek

Al van jongs af aan koos hij voor de politiek. "Toen ik 20, 21 jaar oud was, overwogen we met een groep vrienden een eigen politieke partij op te richten. We wilden de wereld verbeteren," lacht hij. "Dat bleek in de praktijk niet zo gemakkelijk. Op een gegeven moment ontdekten we het CDA, dat in die tijd in oprichting was. We zagen dat het een mensbetrokken partij was, midden in de samenleving. In 1982 werd ik gekozen in de Roosendaalse gemeenteraad. Zo ben ik al dertig jaar bij de politiek betrokken." Door zijn politieke activiteiten verdiepte ook Jacks band met geloof en Kerk. "Ik was lid van het Christen-Democratisch Jongeren Appèl. Op een gegeven moment

ben ik, vanuit mijn katholieke achtergrond, gevraagd deel uit te maken van de 'grondslagcommissie'. Daar kwam ik in contact met protestantse jongeren. Zij hadden een grote Bijbelkennis en ik merkte dat ik niets wist."

Zelf lezen

Hij legt uit: "Ik ben opgegroeid in een katholiek milieu, waar het buurthuis en de school naast de kerk stonden. Via de liturgie leerde je delen van de Bijbel kennen, maar we hadden er geen in huis. Ik ben toen naar pastor Toon Hommel gegaan, destijds pastoor van de H. Franciscusparochie in Roosendaal. Die gaf me toen mijn eerste Bijbel, zodat ik er zelf in kon lezen. Het Compendium van de Sociale leer van de Kerk kreeg ik van bisschop Van den Hende. Dat is toch leuk: ik kreeg de Bijbel van pastor Hommel en nu het Compendium van de bisschop."

Verrassend actueel

"Het Compendium voor de sociale leer van de Kerk staat in mijn werkkamer op de boekenplank. Het boek is verrassend actueel," zegt Jack Biskop. "Wat er staat over participatie en democratie had vandaag nog geschreven kunnen zijn, terwijl het hier gaat om een tekst die al veertig jaar oud is." "In het Compendium is de waardigheid van de mens een centraal begrip. Met ons allen moeten we de wereld beter maken, ieder met zijn of haar talenten. Elke mens moet daarom de kans krijgen die talenten te ontplooien." Niet alleen vanwege zichzelf, maar juist ook vanwege anderen, vindt de politicus.

Subidiariteit

"Dit idee, dat we het samen moeten doen, komt voort uit mijn katholieke achtergrond. In de katholieke sociale leer speelt het

subsidiariteitsbeginsel een grote rol. Dit betekent dat we als mensen samen dingen oplossen en niet alles overlaten aan de overheid. De overheid geeft kaders aan, maar daarbinnen nemen mensen zelf hun verantwoordelijkheid."

"Het is een katholiek en geen protestants begrip. Ik ben eigenlijk met dit beginsel opgegroeid. Mijn ouders hadden een vrachtwagenbedrijf. Ze werkten daar samen. Als ik naar school ging, smeerde ik zelf mijn boterhammen. Dat deed mijn moeder niet voor mij. Wat je zelf als kind kon doen, moest je ook zelf doen. Als dat niet het geval was, riep je de hulp van een ander in, bijvoorbeeld je broer."

Katholiek

"Sinds ik in Den Haag werk, ben ik me bewuster geworden van mijn katholieke wortels. Ik ben nog nooit zo katholiek geweest als nu. Ik realiseer me dat we ook wel slordig zijn geweest met ons erfgoed. De katholieke sociale leer geeft mij een geweldige ondersteuning bij mijn werk. De Kerk hoeft zich niet te bemoeien met de Staat, in die zin sta ik achter de scheiding tussen Kerk en Staat, maar de Kerk kan mensen wel inspireren en helpen hun standpunten te verduidelijken."

"Nu ik hier op Bovendonk ben herinner ik me dat Toon Hommel dit gebouw destijds kocht en opknapte. Dat deed hij samen met jongeren. Gedurende een paar maanden fietste ik dagelijks van Roosendaal naar Hoeven. Ik heb hier onkruid uit de goten gehaald. Ook hier zie je dat idee, dat we samen de maatschappij maken, terug. Toon Hommel is inmiddels gestorven, maar ik heb toch het gevoel dat hij over mijn schouders meekijkt."

Hans de Jong



Het geloofsgesprek met Jack Biskop wordt op 11 september uitgezonden om 9.35 uur op Nederland 2. Daarna kan het interview worden bekeken via www.katholieknederland.nl en via een link op www.bisdombreda.nl op de pagina 'de sociale leer van de Kerk'.

'WE MOETEN HET SAMEN DOEN'

POLITICUS JACK BISKOP

DIACONALE WERKBEZOEKEN

Diaconale werkbezoeken 2010

Vrijdag 22 januari 2010: diaconaal werkbezoek aan de Voedselbank in Roosendaal.

Vrijdag 25 juni: werkbezoek aan de SO/VO Liduinaschool voor ZML in Breda, een school voor kinderen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar met een verstandelijke en/of een lichamelijke beperking.

Vrijdag 5 november: werkbezoek aan zorgcentrum De Wijngaerd te Made.

Diaconale werkbezoeken 2011

Vrijdag 25 februari: werkbezoek aan de Voedselbank in Breda.

Vrijdag 24 juni: diaconaal werkbezoek aan de provincie Zeeland.

Vrijdag 7 oktober: diaconaal werkbezoek ziekenhuis Lievensberg in Bergen op Zoom.



Op initiatief van de bisschop vonden in 2010 vonden drie diaconale werkbezoeken plaats. In 2011 vinden opnieuw drie diaconale werkbezoeken plaats. Met een diaconaal werkbezoek informeren de bisschop en de bisdomstaf zich op locatie over een problematiek of een sociaal vraagstuk en gaan daarover in gesprek, mede vanuit de sociale leer van de Kerk. Voor de diaconale werkbezoeken worden ook altijd direct betrokken mensen uit de parochies en het maatschappelijk middenveld uitgenodigd. De diaconale werkbezoeken en de Antoniusacademie (zie p. 10-11) vullen elkaar aan: in het ene geval trekt het bisdom eropuit, in het andere geval nodigt het bisdom mensen bij zich uit.

Thema's uit de sociale leer

Het bisdom werkt de sociale leer van de Kerk uit op vier hoofdthema's: zorg, onderwijs, publiek bestuur, arbeid. Deze onderwerpen vormen de leidraad voor de werkbezoeken. Maar de sociale leer van de Kerk laat zich uiteraard niet beperken tot deze onderwerpen. Want ook armoede is een thema dat aandacht verdient, zoals ook de mens en het milieu en bijvoorbeeld ontwikkelingssamenwerking.

Concrete vraag en doelstelling

De diaconale werkbezoeken worden georganiseerd vanuit een concrete vraag en doelstelling. Zo wilde het bisdom via het diaconaal werkbezoek aan de provincie Zeeland (24 juni 2011) in beeld krijgen wat de vergrijzing in de provincie betekent voor het voorzieningenpeil.

Het werkbezoek op 7 oktober 2011 aan ziekenhuis Lievensberg in Bergen op Zoom staat in het teken van de zorg. De doelen van dit werkbezoek zijn: 1) vanuit de sociale leer van de Kerk een signaal afgeven vanwege de betrokkenheid van de Kerk op de zorg voor personen, 2) op locatie informatie verkrijgen over de uitdagingen in de bestuurlijke, organisatorische vormgeving van de zorg en de wijze waarop zorgmanagers daarmee omgaan, 3) onderzoeken hoe de sociale leer van de Kerk van betekenis kan zijn voor het management in de zorg, 4)

mensen bijeenbrengen en aan een netwerk bouwen.

Diaconale opdracht

De sociale leer van de Kerk kan de sociale inzet duiden van mensen die zich inzetten voor een ander vanuit het appèl dat zij ervaren. De sociale leer van de Kerk "verheldert, verdiept, en verbreedt het sociaal engagement dat we al hebben," schrijft Fred van Iersel in dit magazine (p. 22-23). "Hierdoor begrijpen we vaak beter dan voorheen wat ons engagement met ons katholiek zijn te maken heeft." Bij elk werkbezoek nodigt de bisschop de deelnemers uit om hun sociaal engagement juist die gelovige verdieping te geven. De inzet voor de naaste mogen we direct verbinden met Jezus zelf.

Jezus zegt in het evangelie van Matteus: "al wat jij gedaan hebt voor de geringsten van mijn broeders hebt ge voor Mij gedaan" (Mt. 25, 40).

Bisschop Van den Hende: "Het is de aanzet tot de zogeheten werken van barmhartigheid: hongerigen voeden, dorstigen te drinken geven, vreemdelingen opnemen, naakten kleden, gevangenen bezoeken, et cetera. De Bijbelse grondslag van deze diaconale opdracht is precies dat een mens met honger of dorst, een vreemdeling, een naakte of gevangene, een mens is geschapen naar Gods beeld. Een mens: uniek en met waardigheid. Openstaan voor unieke mensen met hun specifieke noden en hen tegemoet treden en respectvol nabij zijn doet recht aan de individuele menselijke persoon als beeld van God."

Je talenten inzetten

Bij het werkbezoek aan de Voedselbank in Breda (op 25 februari 2011) verbond de bisschop deze diaconale opdracht bovendien rechtstreeks met de talenten die mensen worden gegeven: "In hetzelfde hoofdstuk van het Matteus-evangelie wordt indringend gevraagd om je ontvangen talenten in te zetten voor je medemens. Een mens komt het best tot ontplooiing wanneer hij of zij de talenten en mogelijkheden in dienst stelt van de Heer en de medemens. Daarmee zijn de vrijwilligers hier in de voedselbank druk

doende: aan concrete personen in nood wordt heel persoonlijk en heel concreet het nodige voedsel aangereikt. Week in week uit zijn medewerkers van de voedselbank de naaste van een mens in nood, medemens van de kleine en de arme."

Een levensroeping

Na het werkbezoek aan de Liduinaschool schreef de bisschop in een bedankbrief: "Het is mij duidelijk geworden dat in uw school de persoon van ieder kind met zijn/haar achtergrond en specifieke context alle aandacht en respect krijgt. De inzet van u en uw collega's is mijns inziens werkelijk het vervullen van een levensroeping."

Katholiek onderwijs gaat uit van de waardigheid van iedere mens. Dit betekent onder meer dat er onderwijs beschikbaar moet zijn voor iedere mens, met een bijzonder oog voor de zwakkeren. "Meer dan eens, zo kwam in ons gesprek naar voren, lijkt uw werk tegen de tijdgeest van de samenleving in te gaan," schreef de bisschop, die ter bemoediging in de brief enkele teksten aanreikte. Uit het Compendium van de sociale leer van de Kerk: "Christenen moeten met hun leven tonen dat de liefde de enige kracht is die kan leiden tot persoonlijke en sociale volmaaktheid en die de maatschappij kan oriënteren in de richting van het goede" (n. 580).

Resultaat

Soms blijkt bij de werkbezoeken dat de betrokkenen plots iets voor elkaar kunnen betekenen. Zo kon het bisdom de Voedselbank in Breda vooruit helpen door zich garant te stellen voor de aanschaf van een nieuwe vorkheftruck. De oude heftruck was juist de dag voor het werkbezoek kapot gegaan. Andere keren zijn de vruchten van de werkbezoeken de netwerken die worden gesmeed vanuit de gezamenlijke betrokkenheid van mensen op de zorg voor concrete personen: de hele mens en iedere mens.

Daphne van Roosendaal



Aan kerstpakkettenacties is in 2009 € 3.369.915 besteed.

PAROCHIES EN CARITAS- INSTELLINGEN EN HET ARMOEDE- ONDERZOEK

In 2010 deden vrijwel alle kerkgenootschappen in Nederland mee aan een onderzoek naar de financiële hulp die zij verstrekken. Het rapport van dat landelijke onderzoek werd eind 2010 gepresenteerd: 'Armoede in Nederland 2010, onderzoek naar financiële hulpverlening door diaconieën, parochiële caritas instellingen en andere kerkelijke instellingen in Nederland'. De kerkgenootschappen maakten toen bekend, dat ruim driekwart van de aangeschreven godsdienstige groeperingen aangeeft betrokken te zijn bij diaconale hulp, zowel aan individuen als door middel van collectieve projecten.

Toename hulpverlening

Jan Damen, medewerker van de pastorale dienstverlening, geeft kort commentaar op dit onderzoek. "Het valt mij op, dat in het crisisjaar 2009 het aantal hulpvragen gestegen is. Binnen de Protestantse Kerk

in Nederland verdubbelden de hulpvragen. Bij de Katholieke Kerk steeg het aantal met ruim 20% van 9.809 in 2008 tot 11.911 in 2009. Een diaconale organisatie ontvangt gemiddeld per jaar 11,2 aanvragen voor individuele financiële hulpverlening en besteedt daaraan een bedrag van € 4.058."

In totaal is door de diaconale organisaties € 12.327.739 besteed aan individuele hulpverlening. Daarnaast is nog eens € 12.206.330 gegeven aan initiatieven als noodfondsen, voedselbanken of bijvoorbeeld diaconale doelen specifiek voor vrouwen of ouderen. Jan Damen somt verder op: "Aan kerstpakkettenacties is in 2009 € 3.369.915 besteed en aan ondersteuning via inloophuizen € 1.715.562. Met de diaconale hulp was dus in 2009 een totaalbedrag gemoeid van € 29.619.546."

Vragenlijsten bisdom Breda

In het bisdom van Breda werden 80 enquêtes uitgezet. Jan Damen: "Er zijn vragenlijsten verstuurd naar parochiële caritasinstellingen (PCI's), Vincentius verenigingen en parochiebesturen van die parochies waar geen PCI is. Hiervan hebben er 32 gereageerd."

De overgrote meerderheid van de reacties kwam van caritasinstellingen. Ongeveer 75% van de ondervraagden gaf aan dat ze individuele ondersteuning gaven. Ongeveer 25% deed dit niet. Jan Damen: "Niet omdat ze niet willen, maar omdat er geen aanvragen binnenkomen. Dit kan samenhangen met het feit dat mensen zich schamen hulp te vragen."

Kerstpakketten

Damen: "Het is opmerkelijk dat ook bij ons het kerstpakket aanslaat. Ongeveer 60% doet hieraan mee." Julia Meeus uit Hoogerheide is actief betrokken bij de verstrekking van kerstpakketten. Zij is lid van de caritasinstelling van parochie De Bron. "We houden deze actie al drie jaar. We kregen toen enkele aanvragen voor een kerstpakket en besloten zelf

een actie te starten."

"We hebben contact gezocht met Traverse, de instelling voor maatschappelijk werk. Samen met hen hebben we bekeken waaraan behoefte was. We besloten cadeaubonnen van het Kruidvat van € 25,- te verstrekken. Hierdoor kunnen de mensen beslissen wat ze kopen. Wij maken een kerstkaart met een gedicht en Traverse verstuurt deze samen met de cadeaubon. Zo hebben we de afgelopen winter 21 mensen blij gemaakt." Ze weet niet wie. "We krijgen geen namen door. Dat is niet toegestaan vanwege privacy-overwegingen. Het gaat vaak om mensen die ook bij de Voedselbank bekend zijn. Als we via de pastorale beroepskrachten namen doorkrijgen geven we die ook door aan Traverse. Zij kunnen mensen de weg wijzen."

"De gevolgen van de crisis zijn ook in ons bisdom zichtbaar," meent Damen. "Ik was onlangs bij een caritasbestuur. Tijdens de vergadering behandelde het twee aanvragen voor ondersteuning. Het ging om kinderen uit grotere gezinnen die hulp vroegen om aan schoolactiviteiten en de zwemles mee te doen. Dit type aanvragen kwam vroeger minder voor."

Verborgen armoede platteland

Het oecumenische onderzoek kende tevens drie extra kwalitatieve verkenningen. Meerdere plattelandskerken, migrantenkerken en moskeeën werden afzonderlijk bevraagd om te achterhalen hoe de diaconale hulpverlening bij hen is georganiseerd. Een van de voornaamste conclusies was dat, wanneer op het platteland armoede is, het veelal verborgen armoede is. Cees Mol is secretaris-penningmeester van de caritasinstelling van de H. Annaparochie in de regio Steenberg. Hij beaamt dit. "Op het platteland komt zeker armoede voor. Het is veelal verborgen armoede. We merken dat mensen uit zichzelf de stap naar ons niet zetten. We krijgen regelmatig tips uit de omgeving. Zo hielpen we onlangs

een gezin dat door allerlei oorzaken in een uitkerings situatie beland is. We hebben iets extra's voor de kinderen kunnen doen. We zijn ervan overtuigd dat, wanneer het schaamtegevoel er niet zou zijn, meer mensen de stap naar ons zouden zetten."

Concrete hulp bieden

Jan Damen: "Een belangrijke conclusie uit het gehele onderzoek is, dat de armoede in Nederland is gegroeid en dat grote groepen burgers langdurig afhankelijk zijn geworden van diaconale hulp. Er is dan ook alle aanleiding voor parochies om waar dat kan samen met de eigen caritasinstelling concrete hulp te blijven inzetten. Te denken valt aan huisbezoek bij kwetsbare parochianen, het starten met een schuldhulpmaatje project, een kerstpakkettenactie, het verlenen van materiële hulp aan de voedselbank of inloophuis en dergelijke."

Gesprek met de gemeente

Naast het opzetten van zulke concrete activiteiten signaleert het rapport 'Armoede in Nederland 2010' een tweede uitdaging. Uit het rapport blijkt dat de positie van allerlei groepen zoals alleenstaande ouders en gehandicapten is in Nederland kwetsbaar is. De opstellers van het rapport zien hiervoor een taak voor kerkmensen. Die kunnen problemen die ze signaleren bij de gemeente inbrengen. De parochie en caritasinstelling kan met de politiek en het maatschappelijke middenveld in gesprek gaan voor een duurzaam sociaal armoedebeleid ter plaatse. "In de praktijk liggen er relaties met sociale diensten, de schuldhulpverlening, de voedselbank en diverse belangenorganisaties," vertelt Jan Damen. "Caritasinstellingen werken hierin ook samen met protestantse diaconieën."

Hans de Jong

De genoemde cijfers en overige onderzoeksresultaten staan op www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek

ROEPING EN HET APPÈL VAN ONZE OMGEVING

“De jonge Samuël deed dienst in het heiligdom van de Heer, onder het toezicht van Eli. In die dagen was een woord van de Heer een zeldzaamheid en kwam een visioen niet dikwijls voor. Op zekere dag had Eli zich te slapen gelegd [...]; zijn ogen begonnen zwak te worden en hij kon niet meer zien. De lamp van God was nog niet gedoofd en Samuël lag te slapen in het heiligdom van de Heer, waar de ark van God stond. Toen riep de Heer: ‘Samuel!’ Samuël antwoordde: ‘Hier ben ik.’ Hij liep haastig naar Eli [...] maar Eli antwoordde: ‘Ik heb niet geroepen; ga maar weer slapen.’ En hij ging en legde zich te slapen. Toen riep de Heer opnieuw: ‘Samuël!’ Samuël stond op, ging naar Eli [maar] Eli antwoordde: ‘Ik heb niet geroepen, mijn jongen; ga maar weer slapen.’ En weer riep de Heer Samuël; nu voor de derde maal. [...] Toen begreep Eli dat het de Heer was die de jongen riep. En hij zei tot Samuël: ‘Ga slapen, en mocht Hij je roepen, dan moet je zeggen: ‘Spreek Heer, uw dienaar luistert.’ [...] Samuël groeide op; de Heer was met hem en liet niet één van zijn woorden onvervuld.” (1 Samuël 3, 1-10.19)

De roeping van de jonge Samuel (1 Sam. 3, 1-21) vertelt de grondstructuur van elke waarachtige roeping. Er is een innerlijk weten dat je wordt geroepen (het transcendente moment), er is een antwoord, en er is de sociale erkenning van de roeping.

Roeping is nooit alleen innerlijke roeping ('vocatio interna'), maar altijd ook het geroepen worden door God, en het erkend worden door het bevoegde gezag. Het sociale element hierin, de erkenning van de roeping, noemt de Kerk wel uitwendige roeping ('vocatio externa'). Roeping is dus pas volledig als het transcendente moment, het innerlijke moment van antwoord geven en de

erkenning samenvallen.

De omgeving, in de persoon van de priester Eli, helpt Samuel niet alleen om te ontdekken dát hij geroepen is, maar ook waartoe. Samuel wordt geroepen tot het leiden van Israël in trouw aan God. Zijn roeping is een roeping om te leiden. Samuel vormt een scherp contrast met de ontaarde zonen van Eli, die Israël hadden moeten leiden, maar het juist teisteren.

De roeping van Samuel om het volk te leiden is een vorm van dienen. Zijn leiderschap heeft te maken met orde scheppen waar chaos en onrecht is en met richting wijzen naar de weg die de Heer aan Israël voorschrijft.

Als het goed is, is er geen contrast tussen leiden en dienen. Natuurlijk, machthebbers kunnen zeggen dat ze het volk dienen, maar misbruik maken van hun macht. Dat is echter een ontsparing van waar leiderschap voor dient. Maar die ontsparing kan niet verhinderen dat waarachtig wijs leiding geven in de geest van God, altijd geschiedt om het volk te dienen, en niet tot meerdere eer en glorie van de leider.

Samuel zorgt er voor dat het volk de tien geboden weer gaat naleven, waardoor het tot bloei kan komen, omdat er algemeen vruchtgebruik van goederen is, gerichtheid op het welzijn, omdat hij het volk zichzelf laat organiseren in de geest van hun voorvaders, maar toch ook bijstuurt waar nodig.

De echte leider heeft oog voor wat het volk nodig heeft, is gericht op het algemeen welzijn van het volk en laat zich daar ook zelf door leiden. Leiding geven, besturen in de zin van deze Bijbeltekst, vereist een diepe wijsheid, die uiteindelijk alleen God kan geven.

Wat deze Bijbeltekst ons kan zeggen is heel veel. Het stelt ons vragen. Weten we ons geroepen door God? En, als we ons

geroepen weten, durven we dan antwoord te geven en even prompt als Samuel? En wie zijn in onze omgeving de mensen die onze roeping onderkennen, herkennen, en erkennen? Wie heeft zo'n geoefend oog? En waartoe worden we geroepen? Vaak is het zo dat van de sociale werkelijkheid om ons heen een appèl uit gaat, we voelen ons aangesproken om iets te gaan doen, en daar zoeken we duiding bij en kaders voor. Daarin ondersteunt de sociale leer van de Kerk ons: ze verheldert, verdiept, en verbreedt het sociaal engagement dat we al hebben. Hierdoor begrijpen we vaak beter dan voorheen wat ons engagement met ons katholiek zijn te maken heeft.

De katholieke sociale leer is er voor iedereen. Heel de samenleving kan haar voordeel doen met de ideeën voor het goede samenleven van mensen, die de sociale leer aanreikt. En heel de Kerk heeft er een opdracht in. Ieder van ons heeft een roeping. Het is de roeping die we vanuit onze dromen of vanuit de sociale werkelijkheid op ons af zien komen. Het is datgene waarop we van binnen uit, vanuit ons hart 'ja' zeggen, waarvoor we warm lopen. En het is de roeping die door andere mensen onderkend is, omdat ze de hand van God kunnen onderkennen en ons kunnen herkennen en erkennen in wat ons beweegt en wie wij zijn. De sociale leer van de Kerk verbindt leken en ambtsdragers. Als we er samen aan werken, komen we er het verste mee. Moge God ons roepen, ons de moed geven te antwoorden, en mensen schenken die onze roeping onderkennen.

Diaken Fred van Iersel
Diocesaan functionaris voor
de sociale leer van de Kerk



DE EUCHARISTIE EN SOCIALE ZENDING

MGR. FRENCKEN EN DE CATECHISTEN

In zijn encycliek 'Sacramentum caritatis' over de eucharistie spreekt paus Benedictus XVI over "de sociale zending die vervat is in de eucharistie en die niet alleen de grens tussen de Heer en ons wil openscheuren, maar bovenal ook de grenzen die ons van elkaar scheiden" (nr. 66). Het sacrament en de sociale leer van de Kerk zijn ten diepste met elkaar verbonden.

In de geschiedenis van het bisdom van Breda komen die sociale zending en eucharistische spiritualiteit heel concreet samen in de persoon van de Bredase priester mgr. F.B.J. Frencken (1886-1946).

Frans Frencken werd in 1886 geboren in Oosterhout en was van goede komaf. In 1910 wijdde bisschop Leijten hem tot priester. Na een heel korte kapelaanstijd in Lamswaarde ontving hij een benoeming op het kleinseminarie De Ypelaar. Frencken bleef tot 1926 leraar op het kleinseminarie. In dat jaar benoemde bisschop Hopmans hem tot directeur

van de Eucharistische Werken in het bisdom Breda.

Als leraar op het kleinseminarie werd hij geraakt door de gevolgen van de industrialisatie in West-Brabant. Jonge meisjes trokken vanaf hun veertiende jaar naar fabrieken om daar te werken. Tijdens het reizen naar en van het werk en gedurende de pauzes slenterden deze meisjes over straat. Frencken maakte zich vooral zorgen over de godsdienstige mentaliteit van deze meisjes. Hij wilde hen vormen tot goede moeders als de spil van het huisgezin. De samenleving kon naar zijn opvatting enkel verbeterd worden door middel van een algehele hervorming op religieuze grondslag.

Dit sloot aan bij de ideeën van de 'Eucharistische Kruistocht'. Deze beweging zette zich ervoor in om het geestelijk terrein dat door de ontkerkelijking verloren was gegaan te herwinnen. Doordat de massa God had verlaten ontstond maatschappelijk onrecht dat

alleen door voortdurend contact met Christus in de eucharistie kon worden opgelost. De stroming sloot aan bij de hernieuwde aandacht voor de eucharistie in het begin van de twintigste eeuw. Juist toen spoorde Pius X de gelovigen aan veelvuldig te communiceren.

Niet toevallig op Witte Donderdag, de dag waarop de Kerk de instelling van de eucharistie viert, richtte Frencken in een huisje op het Bredase Begijnhof het 'Maria-liefdewerk' op. De leden wilden leven in de geest van Maria. Op een zolderkamer in een onzure arbeiderswijk van Breda vingen ze verwaarloosde kinderen op. Jongens en meisjes uit wat betere families mochten op het Begijnhof komen. Even later verbond Frencken dit Maria-liefdewerk met de Eucharistische Kruistocht (EK) en richtte hij een afdeling van catechisten op. Omdat Frencken buiten de geijkte parochiestructuren om werkte, kwamen enkele Bredase pastoors in verzet. Na enige strubbelingen keurde de bisschop in 1922 de statuten van de Eucharistische

Kruistocht goed en kon het werk van Frencken een hoge vlucht nemen. Vanaf 1923 richtte Frencken EK-clubjes op voor jonge arbeidsters. Hij kreeg hierbij royale steun van de werkgevers.

Om de meisjes tijdens de lunchpauzes op te vangen, kwamen er EK-huizen die beschikten over een huiskapel. Na werktijd organiseerde Frencken cursussen over het huishoudelijk werk, naaien, hygiëne en het moederschap. Frencken vond jonge vrouwen bereid deze taken op zich te nemen. Uit deze groep jonge vrouwen kwam de Vereniging van de Catechisten voort. Deze werd in 1928 opgericht. Buiten het werk in de EK-huizen begon deze vereniging ook met het wijkwerk en gezinsbegeleiding. De catechisten startten in 1931 met een School voor Sociale Bedrijfsleiding, een voorloper van de sociale Academie Markendaal, die sinds 1986 als sector Sociaal Agogisch Onderwijs deel uitmaakt van de Hogeschool West-Brabant, de huidige Fontys-Hogeschool.

De catechisten zijn op veel plaatsen in het bisdom en daarbuiten actief geweest. In hun spiritualiteit stonden de aanbidding en de veelvuldige communie centraal, volgens de gedachte dat we ons door de communie verenigen met Christus om in gemeenschap met Hem te leven en onderling één te zijn. De naastenliefde vloeit voort uit de liefde tot God. Voor de catechisten betekende dit dat de liefde tot God zich moest uiten in goedheid, respect voor de persoon van de ander, in rechtvaardigheid, barmhartigheid en trouw. Zo werden eucharistie en de sociale leer daadwerkelijk en concreet met elkaar verbonden.

Hans de Jong

Bronnen:
F.J.J. Glorius, F.B.J. Frencken en de katholieke jeugdvereniging 1927-1940. Tilburg, 1979.
Marjet Derks, José Eijt, Gezonde gezinnen: sociaal werk door de Vereniging van catechisten; 1928-2003. Nijmegen, 2003.

HANDBIBLIOTHEEK SOCIALE LEER VAN DE KERK

Het bisdom van Breda legt een handbibliotheek aan in verband met de sociale leer van de Kerk. Een greep uit het aanbod.

Marcel Becker (red.). Christelijk sociaal denken: traditie, actualiteit, kritiek. Budel, Damon, 2009

In het Nederlands is weinig verschenen over de sociale leer. Deze bundel biedt een oecumenische oriëntatie in het sociale denken. De auteurs laten zien op welke manier de kernbegrippen van de sociale leer relevant zijn voor de moderne samenleving.

Johan Verstraeten en Godelieve Ginneberge, De sociale ethiek van de katholieke Kerk in de encyclieken van Leo XIII tot en met Johannes Paulus II. Brussel, LICAP, 2000

In deze uitgave zijn de sociale encyclieken van de Kerk bij elkaar gebracht en ingeleid. Daarnaast zijn vertalingen opgenomen

van twee belangrijke documenten: de apostolische brief Ocotogesima Adveniens en de apostolische exhortatie Evangelii nuntiandi van Paus Paulus VI.

Ph. S. Weijers (red.), Arbeid en menselijke waardigheid in een tijd van globalisering. Vogelenzang, centrum voor de Sociale Leer, 2010

Aan de Tiltenberg, het grootseminarie van het bisdom Haarlem, is een Centrum voor de Sociale Leer verbonden. Dit centrum verzorgt jaarlijks een studiedag en ook een publicatiereeks over en rond de sociale leer. Dit deel gaat over de arbeid. Verschillende deskundigen belichten dit thema.

Inigo Bocken (red.), Het is een mens! Verkenningen over menselijke waardigheid. Budel, Damon, 2007

De menselijke waardigheid is een centraal begrip in de sociale leer van de Kerk. In deze bundel denken verschillende des-

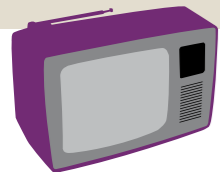
kundigen na over de implicaties van de menselijke waardigheid voor de medische ethiek, de economie en het onderwijs. De bundel is voortgekomen uit een lezingenreeks van de Radboudstichting bij zijn honderdjarig bestaan.

Hilde Kieboom, Een hart voor deze tijd: christen zijn vandaag. Tielt, Lannoo, 2005

De sociale leer van de Kerk ontvouwt haar kracht als zij in praktijk gebracht wordt. De beweging van Sant' Egidio bevordert de solidariteit met de zwakken, de dialoog tussen godsdiensten en culturen en de vrede tussen de volkeren. In dit boek laat Hilde Kieboom, oprichter van Sant' Egidio in Antwerpen, zien wat het betekent om zich als christen te engageren met de wereld.

Neem voor meer informatie contact op met bibliothecaris Hans de Jong (T 076 5223444, E hjcong@bisdombreda.nl).

KERK IN DE STEIGERS EEN SCHRIJN VOOR MARCOEN



ZEVEN GELOOFGESPREEKEN OP TV

Elke zondag wordt op tv op Nederland 2, voorafgaand aan de eucharistieviering om 10.00 uur, om 9.35 uur een geloofsgesprek uitgezonden. De geloofsgesprekken vanuit het bisdom van Breda staan in 2011 in het teken van de sociale leer van de Kerk. Na de uitzending zijn de interviews te bekijken via internet (www.katholiekederland.nl).

Bisschop Van den Hende: de sociale leer van de Kerk

Bisschop Van den Hende spreekt over de sociale leer van de Kerk. Vol bezieling vertelt hij over het evangelie en het sociale engagement van de Kerk. Hij spreekt ook over zijn grootvader, die geïnspireerd door de katholieke sociale leer actief was in de KAB en de Katholieke Volkspartij. Uitzending: 30 januari 2011

Titus Frankemölle: geloof en onderwijs

Titus Frankemölle is rector van het Cambreur-College met locaties in Dongen

en Oosterhout. Enthousiast vertelt hij over de manier waarop hij de sociale leer toepast in de wereld van het onderwijs. Uitzending: 13 maart 2011

Loes Conrads: geloof en zorg

Loes Conrads, studente fysiotherapie, spreekt over hoe in haar leven geloof en praktijk niet gescheiden zijn. Het gaat haar in de zorg om de hele mens in wie ze het beeld van God ziet. Je moet oog hebben voor de hele persoon, want "een mens is meer dan een been of een rug". Uitzending: 5 juni 2011

Sophie van Bijsterveld: Kerk en Staat

Sophie van Bijsterveld is bijzonder hoogleraar Religie, rechtstaat en samenleving aan de Universiteit van Tilburg en lid van de Eerste Kamer (CDA). Zij spreekt over de verhouding Kerk en Staat en laat zien dat die geen scheiding hoeft te zijn tussen geloof en politiek. Uitzending: 31 juli 2011

Jack Biskop: geloof en politiek

Jack Biskop is Tweede Kamerlid voor het CDA. Hij spreekt over zijn werk als politicus en laat zien dat het 'Compendium van de sociale leer van de Kerk' actuele inzichten voor de politiek bevat. Uitzending: 11 september 2011

Frank van den Heuvel: geloof en arbeid

Frank van den Heuvel, hoofd corporate affairs van de Zeeuwse energiemaatschappij DELTA, spreekt over de relatie tussen geloof, arbeid en economie, dit ook in het licht van de economische crisis. Uitzending: 30 oktober 2011

Vincent de Haas: spiritualiteit van barmhartigheid

Vincent de Haas is diaken van het bisdom Breda en staflid van de Priesteren Diakenopleiding Bovendonk te Hoeven. Hij spreekt in het kader van de sociale leer van de Kerk over de spiritualiteit van barmhartigheid. Uitzending: 4 december 2011

De kerk van Dorst was oorspronkelijk niet aan Marcoen gewijd. In de bibliotheek van het bisdom bevindt zich een zestiende-eeuws missaal met daarin de aantekening 'Capelle Maria te Dorst'. Marcoen is voor de meeste mensen dan ook een onbekende heilige.

Marcoen leefde in Normandië van 490 tot 558. Hij zou in 522 tot priester zijn gewijd. Hij stichtte met steun van de merovingische koning Childebert I een klooster in het huidige Saint Marcouf-de-Isle nabij Cherbourg. Het is onduidelijk wat voor type monnik hij is geweest. In de iconografie stelt men hem vaak voor als benedictijn maar er zijn aanwijzingen dat hij eerder behoorde tot een keltische richting. Vanuit zijn klooster ondernam hij verschillende missionaire activiteiten. Zo trok hij zich herhaaldelijk terug op kleine eilandjes voor de kust van Normandië. Na zijn dood werd hij eerst begraven in het door hem gestichte klooster in Normandië. Toen het daar door invallen van de Noormannen te onveilig werd, bracht men zijn stoffelijk overschot over naar Corbeny, een plaats in het huidige

Franse departement Aisne. Als dank voor bewezen diensten had Marcoen aan Childebert de gave geschonken door aanraking mensen te genezen van keelkrop (struma). Deze gave werd ook doorgegeven aan zijn opvolgers. Na hun kroning en zalving te Reims maakte, indien mogelijk, de koning een bedevaart naar Corbeny waar ze de relieken van Marcoen vereerden en vervolgens mensen door aanraking genazen met de woorden "De koning raakt u aan maar God geneest." Marcoen werd dan ook aangeroepen tegen struma.

In 1689 schonk de bisschop van Antwerpen een reliek van Marcoen aan de norbertijn Norbertus Somers, toen belast met de zielzorg te Dorst. Deze had geklaagd over zijn armoedig bestaan. Nadat hij de relieken had gekregen ontstond al snel een grote bedevaart naar Dorst. Wanneer Dorst in 1790 tot parochie wordt wordt de kerk toegewijd aan Marcoen. Nog steeds vindt op de eerste zondag van mei de bedevaart naar Marcoen plaats.

De huidige kerk dateert uit 1912 en is ontworpen door Jos Cuypers. Uit de inspecties van de laatste jaren is gebleken dat dit kerkgebouw op diverse onderdelen een grote onderhoudsbehoefte heeft. Goten en de met leien bedekte dakvlakken zijn aan vervanging toe. Er zijn al een aantal grote lekkages geweest. Naast voegwerk herstel moeten glas-in-loodvensters moeten aangepakt worden en moet het schilderwerk onderhanden genomen worden.

De toren en de zijkapellen aan de westzijde zijn in de beginjaren '90 gerestaureerd. Nu zijn werkzaamheden aan de rest van de kerk noodzakelijk. De Marcoenkerk is sinds 2001 als Rijksmonument geregistreerd. Er is een meerjarenonderhoudsplan voor de kerk opgesteld ten bedrage van een kleine € 650.000. Slechts een klein deel van dit bedrag wordt door een subsidie gedekt. Meer dan de helft zal de parochie zelf bijeen moeten brengen.

Hans de Jong

'De liefde is de rode draad die door de sociale leer van de Kerk loopt (Caritas in Veritate, nr. 2).'

De mens is het beeld van God (Gen. 1, 27). Daarom komt iedere mens een onvervreemdbare waardigheid toe. Het evangelie roept ons op om ons in te zetten voor onze naasten. Maar hoe weet je nu wat er gedaan moet worden, zeker in een wereld die steeds complexer geworden is? Steeds meer mensen ontdekken dat de sociale leer van de Kerk helpt bij het vinden van antwoorden op deze vragen! **U kunt zich nu inschrijven voor de 'Kadercursus sociale leer en diaconie'!**

De katholieke sociale leer is in 2004 samengevat in het 'Compendium van de sociale leer van de Kerk'.

Het 'Compendium van de sociale leer van de Kerk' wordt gebruikt in de 'Kadercursus sociale leer en diaconie'. Het boek wordt voor België en Nederland uitgebracht door uitgeverij Licap (www.licap.be). ISBN 978-90-6858-782-1.

Aanmelden en meer informatie

De kadercursus start in 2011 in dekenaat De Baronie en wordt daarna gegeven in dekenaat Het Markiezaat (2012) en dekenaat Zeeland (2013).

Dekenaat De Baronie. De kadercursus start op woensdagavond 14 september 2011 en wordt gegeven op 15 woensdagavonden (19.30-21.30 uur) in dekenaal centrum De Baronie, Rijen. Aanmelden s.v.p. vóór 5 september 2011 en op voordracht van de pastorale beroepskracht uit de eigen parochie via E programmagids@bisdombreda.nl.

Dekenaat Het Markiezaat. De kadercursus start op donderdagavond 19 april 2012 en wordt gegeven op 15 donderdagavonden (19.30-21.30 uur) in dekenaal centrum Het Markiezaat, Roosendaal. Aanmelden s.v.p. vóór 30 maart 2012 en op voordracht van de pastorale beroepskracht uit de eigen parochie via E programmagids@bisdombreda.nl.

Neem voor meer informatie contact op met Myriam de Jong-Smits T 076 5223444, E mdejongsmits@bisdombreda.nl

Geef u op voor de kadercursussen van het bisdom van Breda!

- Kadercursus liturgie
- Kadercursus kerkmuziek
- Kadercursus catechese
- Kadercursus sociale leer en diaconie

Bisdom van Breda T 076 5223444
E secretariaat@bisdombreda.nl
I www.bisdombreda.nl

Lees ook de geloofsboekjes over de sociale leer van de Kerk!

Meer informatie: bisdom van Breda T 076 5223444, E secretariaat@bisdombreda.nl

